

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Grafik Okuryazarlığının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi

The Investigation of Graph Literacy in Social Studies Teaching According to Teachers' Views

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretiminde grafik okuryazarlığının öğretmen görüşlerine göre incelenmesidir. Araştırma nitel yaklaşım kapsamında durum çalışması modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Düzce ilinde devlet ortaokullarında görev yapmakta olan ve kolay ulaşılabılır durumda örneklemesine göre belirlenen 32 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak literatür taraması yapılarak ve uzman görüşleri alınarak nihai şekli verilen ve araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler grafik okuryazarlığının tanımlanması, grafik okuryazarlığının önemi, grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlükler, grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemleri temaları ve bu temalara bağlı alt temalarda incelenmiştir. Veriler doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmiştir. Araştırmadan sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığını –sıklıkla- grafikleri tanıma olarak tanımladığı, grafik okuryazarlığı becerisi kazandırılmasında en yaygın karşılaşılan güçlüğü ise ders kitabındaki grafiklerle ilgili içeriğin yetersiz olması olarak ifade ettikleri görülmüştür. Araştırma sonuçlarına bağlı olarak araştırmacı tarafından bazı öneriler getirilmiştir

Anahtar Kelimeler: Okuryazarlık, Grafik Okuryazarlığı, Sosyal Bilgiler

ABSTRACT

The aim of this research is to examine graph literacy in social studies teaching according to teachers' views. The research was carried out in the case study model within the scope of the qualitative approach. The study group of the research consists of 32 social studies teachers working in public secondary schools in Düzce in the 2020-2021 academic year and determined according to the easily accessible situation sampling. As a data collection tool in the research, a semi-structured interview form developed by the researcher, which was finalized by reviewing the literature and taking expert opinions was used. The data were analyzed with the descriptive analysis technique. The data obtained from the research were examined under the themes of defining graph literacy, the importance of graph literacy, difficulties encountered in gaining graph literacy skills, methods of eliminating the difficulties encountered in gaining graph literacy skills and sub-themes related to these themes. The data are supported by direct citations. According to the results of the research, it was seen that social studies teachers defined graphic literacy as recognizing graphs –often- and the most common difficulty in gaining graph literacy skills was the inadequacy of the content related to graphs in the textbook. Depending on the results of the research, some suggestions were made by the researcher.

Keywords: Literacy, Graph Literacy, Social Studies

GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknoloji başta olmak üzere her alanda yaşanan hızlı değişimler eğitimin geleneksel işlevinin yetersiz kalmasına ve eğitime yeni işlevler yüklenmesine neden olmaktadır. Bu değişimler eğitimi (klasik olarak) genelgeçer toplumsal aktarma işlevi gören bir süreç değil toplumların yaşadığı değişimlerden etkilenen ve bu değişimleri etkileyen işlevsel bir kurum haline gelme yönünde değişim göstermeye zorlamaktadır (Dinçer, 2003).

Okuryazarlık kavramı, eğitimin edindiği bu yeni işlevlerin önemli bir unsuru olarak modern öğretim programlarında yerini almaktadır. UNESCO tarafından 1957 yılından beri tanımlanan okuryazarlık kavramı günümüze kadar değişik içeriklerde tanımlanmış ve farklı yönlerden ele alınmıştır. Günümüzde okuryazarlık, yazı sembolleri ile gerçekleştirilen bir eylem olmanın çok ötesinde, pek çok zihinsel beceriyi, dili kullanarak gerçekleştirilen iletişim becerilerini ve tutumlarını ifade eden bir eğitim terimidir (Aşıcı, 2009).

UNESCO tarafından 2003-2012 yıllarının BM okuryazarlık yılları olarak belirlenmesi okuryazarlığın günümüzdeki önemini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Milenyumun başlangıcından itibaren çağdaş eğitimin beklentileri doğrultusunda uygun olarak farklı okuryazarlık çeşitlerine gereksinim duyulmuştur. Eğitim öğretim programlarında

Remzi Namal¹

How to Cite This Article

Namal, R. (2023). “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Grafik Okuryazarlığının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:110; pp:6487-6494. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.69056>

Arrival: 23 January 2023
Published: 30 April 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Düzce, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5593-691X

yaşanan değişimler sadece yeni okuryazarlık çeşitlerini ortaya çıkarmamış aynı zamanda okuryazarlık yeterliklerinden beklentileri artırmıştır (Önal, 2010). Beceri olarak okuryazarlık becerilerinin kazanımı okuma yazma eylemleri ile başlar. Okuryazarlık becerileri, bilgiyi kullanma ve yeni düşünceler ortaya koyabilme, çevreyi anlamlandırabilme, yaşanan zamana uygun olarak bilgi ve beceriler edinebilmeyi içerir (Gee, 2000). Önemi günümüzde giderek daha da artan okuryazarlığın bilimsel okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı gibi birçok alt türü bulunmaktadır.

<i>Ağ okuryazarlığı</i>	<i>Coğrafya okuryazarlığı</i>	<i>Grafik okuryazarlığı</i>	<i>Politik okuryazarlık</i>	<i>Tüketici okuryazarlığı</i>
<i>Ahlak okuryazarlığı</i>	<i>Çevre okuryazarlığı</i>	<i>Kültür okuryazarlığı</i>	<i>Sayısal okuryazarlık</i>	<i>TV okuryazarlığı</i>
<i>Amerikan okuryazarlığı</i>	<i>Dans okuryazarlığı</i>	<i>Kütüphane okuryazarlığı</i>	<i>Sinem okuryazarlığı</i>	<i>Yurttaşlık okuryazarlığı</i>
<i>Anayasa okuryazarlığı</i>	<i>Ekonomi okuryazarlığı</i>	<i>Matematik okuryazarlığı</i>	<i>Tarih okuryazarlığı</i>	<i>Yasa okuryazarlığı</i>
<i>Bilgisayar okuryazarlığı</i>	<i>Eleştirel okuryazarlık</i>	<i>Medya okuryazarlığı</i>	<i>Tarım okuryazarlığı</i>	<i>Web okuryazarlığı</i>
<i>Bilimsel okuryazarlık</i>	<i>Görsel okuryazarlık</i>	<i>Meslek okuryazarlığı</i>	<i>Teknoloji okuryazarlığı</i>	<i>Yatırım okuryazarlığı</i>

Şekil 1: Bir konu ya da alanda temel bilgi edinmede kullanılan okuryazarlık türleri.

Kaynak: Sert, I. İ. (2008), Bilgi okuryazarlığı penceresinden Türkiye gerçeklerine bir bakış [PPT]. <https://slideplayer.biz.tr/amp/2002576/>

Günümüze kadar sınırlı bir ilgi görse de grafik okuryazarlığı da bu okuryazarlık türlerinden birisidir. Fry (1981), grafik okuryazarlığını grafikleri okuyabilme ve çizebilme olarak tanımlamaktadır. Ancak günümüzde grafik okuryazarlığı için daha kapsamlı tanımlar yapma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Grafik okuryazarlığı, bir kişinin grafik olarak sunulan bilgileri anlama yeteneğini ifade eder ve farklı grafik biçimlerinden çıkarımlar yapma konusundaki genel bilgileri içerir (Okan, Galesic & Retamero, 2016). İki boyutlu görüntülerden bilgi çıkarma, verileri okuma ve ilgili bilgileri diğer bilgi grupları veya kategorileriyle karşılaştırma becerisini gerektirir (Durand, Yen, O'Malley, Elwyn & Mancini, 2020).

Grafik okuryazarlığının günümüzde giderek artan bir öneme sahip olması grafik okuryazarlığının öğretim süreçlerinde daha çok yer almasını da beraberinde getirmiştir. Bilgi teknolojilerinin çağımızda oldukça hızlı değişmesi ve bu durumun devletlerin eğitim politikalarına yansması nedeniyle grafik okuryazarlığı bir beceri öğretimi olarak çağdaş ülkelerin öğretim programlarında yer aldığı gibi Türkiye'deki öğretim programlarında da yer almaktadır. Bireylerin görsel sembollerle kuşatılmış bir dünyada yaşamaları bu görselleri anlamlandırmayı zorunlu kılmaktadır. Grafik okuryazarlığı bu temel problemin çözümünde devreye girmektedir. Gelecekte görselliğin sembollerinin hayatın içinde artarak daha fazla yer bulması grafik okuryazarlığının da öğretim programları içerisinde daha fazla yer bulmasını beraberinde getirecektir.

Modern öğretim programları içerisinde grafik okuryazarlığı özellikle son yıllarda bir beceri alanı olarak yer bulmaktadır (Nolan & Heinzen, 2009). Grafik okuryazarlığı becerisi, farklı türdeki grafiklerde var olan önemli özellikleri tanımlama ve bu özellikleri grafikler ile ilişkili olarak kullanmayı ifade etmektedir (Zucker, Staudt & Tinker, 2015). Örgün öğretim programları içerisinde sıklıkla yer almasına rağmen yalnızca okul dönemini kapsayan bir beceri değil okul sonrası yaşam içinde de özellikle birçok meslek alanında çalışanlar için önemli bir beceri alanı olarak yaşam boyu var olmaya devam etmektedir (Davison, 2013, s. 15).

Türkiye'de ve dünyada çeşitli sınıf kademelerinde okutulan sosyal bilgiler dersi görselliğe dayalı ve sözel içeriğin geniş yer tuttuğu bir derstir. Bu durum sosyal bilgiler öğretiminde kalıcı ve etkili öğrenmeyi sağlamak için çeşitli yöntem, teknik ve materyallerden yararlanmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte etkili ve kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmek ve dersin amaçlarına uygun kazanımları sağlamak sadece yöntem, teknik ve materyallerle değil aynı zamanda farklı okuryazarlık türleri ve beceri alanlarına da yer vermekle mümkündür. Bu bağlamda, sosyal bilgiler öğretiminde bir beceri alanı olarak yer verilen okuryazarlık türlerinden biri de grafik okuryazarlığıdır. Türkiye'de 2005 sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan yer almayan grafik okuryazarlığı becerisi 2018 yılında uygulanmaya başlanan sosyal bilgiler öğretim programında "tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama" becerisi olarak yer almaktadır (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler öğretim programı becerileri (2005)	2018 öğretim programına eklenen beceriler
Eleştirel düşünme becerisi Yaratıcı düşünme becerisi İletişim becerisi Empati becerisi Araştırma becerisi Problem çözme becerisi Karar verme becerisi Bilgi teknolojilerini kullanma becerisi Girişimcilik becerisi Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi Gözlem becerisi Mekânı algılama becerisi Zaman ve kronolojiyi algılama becerisi Değişim ve sürekliliği algılama becerisi Sosyal katılım becerisi	Dijital okuryazarlık Finansal okuryazarlık Kalıp ve önyargıyı fark etme Konum analizi Medya okuryazarlığı Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama Yenilikçi düşünme İşbirliği Çevre okuryazarlığı Hukuk okuryazarlığı Harita okuryazarlığı Öz denetim Politik okuryazarlık

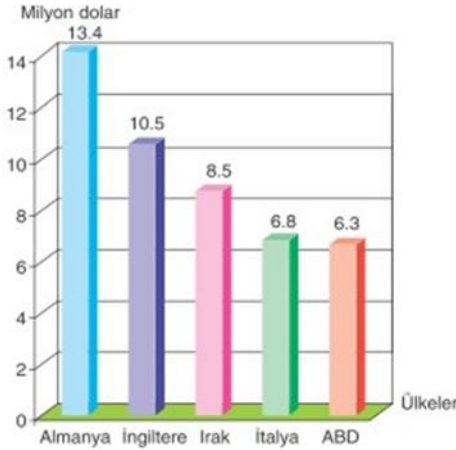
Şekil 2: Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2018) yer alan beceriler.

Kaynaklar: İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu. Devlet Kitapları Müdürlüğü; Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4,5,6,7. sınıflar), MEB.

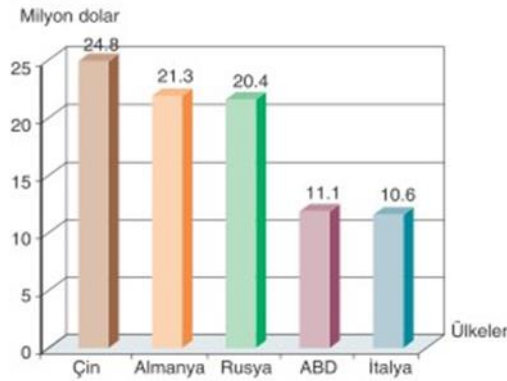
Sosyal bilgiler öğretiminde grafikler; kavranmalarının kolay olması, soyut kavramları somutlaştırmaya yardımcı olması, öğrenmede kalıcılık sağlamaya yardımcı olması, rakamsal değerlerin akılda tutulup rakamsal ilişkilerin kolayca görülmelerini sağlamaları ve ilgiyi, dikkati ve motivasyonu artırması nedeniyle oldukça önemli öğretim materyalleridir (MEB, 2005). Grafiklerin sosyal bilgiler derslerinde kullanımı sosyal bilgiler dersinin içeriğini anlamayı basitleştirir ve kavramları somutlaştırmaya yardımcı olur. Öğrencilere verilerin yorumlanması imkânını sağlar. Karmaşık halde sunulan istatistiksel veriler grafikler yardımıyla görsel olarak daha anlaşılabilir ve akılda kalıcı hale getirilebildiği için sosyal bilgiler öğretiminde grafik kullanımı öğretim sürecine pozitif bir katkı sağlar.

Sosyal bilgiler öğretiminde çok çeşitli grafik türleri kullanılabilir. Bununla birlikte öğretilecek konuların içeriğine bağlı olarak kullanılacak grafikler de değişiklik gösterebilir. Ekonomi ile ilgili konularda pasta grafikleri, çizgi grafikleri ve sütun grafikleri, nüfus ile ilgili konularda nüfus piramitleri, iklim konularında sıcaklık yağış grafikleri kullanılabilir. Ayrıca resim grafikleri, histogramlar ve diyagramların kullanımı çeşitli konuların öğretiminde etkili olabilir. Sosyal bilgiler öğretiminde hangi tür grafik kullanılırsa kullanılsın bilinmesi gereken bazı önemli kriterler vardır. Bu kriterler;

- ✓ Grafiklerin amaca uygun hazırlanması,
- ✓ Grafiklerin gereksiz detaylara yer vermemesi.
- ✓ Grafiklerin öğrenci seviyesine uygun olmasıdır.

Grafik 5.2: 2015 yılında en çok ihracat yaptığımız ülkeler ve ihracat miktarları (TÜİK, 2016)

Grafik 5.3: 2015 yılında en çok ithalat yaptığımız ülkeler ve ithalat miktarları (TÜİK, 2016)

Şekil 3: Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bir grafik örneği.

Kaynak: Sosyal Bilgiler 6 öğretmen kılavuz kitabı, (2017), MEB.

Grafik okuryazarlığı, sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen sosyal bilgiler programının vizyonuna uygun olarak bilgiyi düzenleyen, kullanan ve yorumlayan bireyler yetiştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretiminde grafik okuryazarlığının öğretmen görüşlerine göre incelenmesidir. Alan yazın incelendiğinde sosyal bilgiler öğretiminde grafik okuryazarlığının öğretmen görüşlerine göre incelenmesini konu alan herhangi bir araştırma bulunmadığı görülmektedir. Araştırmanın alana yeni bir bakış açısı katması ve konu ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel yaklaşım kapsamında durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, bir duruma ilişkin etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı, söz konusu durumu nasıl etkiledikleri ve ondan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanan nitel bir araştırma desendir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 77). Durum çalışmasında araştırmacı ilgili konu veya soruları tanımlar, konu veya soruları temsil edecek uygun birimi belirler. Durumla ilgili çoklu kaynaklardan gelen bilgileri analiz ederek temelde nelerin bilindiğini tanımlar (Kaleli, 2014; s. 168).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında Düzce ilinde devlet okullarında görev yapmakta olan, 3 ile 20 yıl arası çalışma süresi bulunan ve gönüllülük esasına göre belirlenen 32 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcıların 18'i kadın (%56.25), 14'ü erkek (%43.75) öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örneklemesine göre belirlenmiştir. Araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran bu örneklemede araştırmacı yakın olan ve ulaşılması kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 113).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, içerdiği belirli düzeyde standartlık, esneklik, sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunması nedeniyle avantaj sağlamaktadır (Türnüklü, 2000). Yarı yapılandırılmış görüşme formu literatür taraması yapıldıktan sonra araştırma amacına bağlı olarak açık uçlu 5 sorudan oluşturulmuş ve uzman görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra bir soru zayıf bulunduğu için formdan çıkarılmış ve forma 4 sorudan ibaret nihai şekli verilmiştir. Araştırmaya katılanların sesli kayıt istememesi nedeniyle araştırma verileri yazılı olarak toplanmıştır. Analiz sürecinde katılımcıların kimliğinin gizli tutulmasının sağlamak amacıyla Ö1...Ö32 şeklinde kodlar kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224). Bu bağlamda araştırma verilerinin analizi dört aşamada analiz edilmiştir. Birinci aşamada verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci aşamada, birinci aşamaya göre oluşturulan tematik çerçeveye göre veriler işlenmiştir. Üçüncü aşamada düzenlenen veriler tanımlanmış ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Dördüncü ve son aşamada ise tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılmasını içeren yorumlama gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Grafik Okuryazarlığının Tanımlanması

Grafik okuryazarlığının tanımlanması teması kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre oluşan alt temalar tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğretmenlerin grafik okuryazarlığının tanımlanması kapsamındaki görüşlerine ilişkin betimsel istatistikler

1. Grafik okuryazarlığının tanımlanması	f
1.1. Grafikleri tanıma	16
1.2. Grafikleri anlama-yorumlama	12
1.3. Grafikleri okuyabilme ve çizibilme	8

Tablo 1 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığının tanımlanması temasına ilişkin görüşlerine göre oluşturulan alt temalar görülmektedir. Buna göre sosyal bilgiler öğretmenleri grafik okuryazarlığını grafikleri tanıma, grafikleri anlama-yorumlama, grafikleri okuyabilme ve çizibilme olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu tanımlamaların içerisinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin en sık ifade ettikleri grafik okuryazarlığı tanımı grafikleri tanımadır. İkinci olarak sıklıkla ifade edilen grafik okuryazarlığı tanımı grafikleri anlama ve yorumlamadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin en az sıklıkla ifade ettikleri grafik okuryazarlığı tanımı ise grafikleri okuyabilme ve çizibilmedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığının tanımlanmasına ilişkin bazı örnek görüşleri şöyledir:

Ö 8- Grafik okuryazarlığı, grafiklerle ilgili gerekli bütün bilgiye sahip olmaktır.

Ö 26- Grafik okuryazarlığı, grafikleri hem okumak hem de doğru olarak çizilebilir.

Ö 30- Bütün grafikleri her yönüyle tanımaya grafik okuryazarlığı denir.

Grafik Okuryazarlığının Önemi

Grafik okuryazarlığının önemi teması kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre oluşan alt temalar tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğretmenlerin grafik okuryazarlığının önemi kapsamındaki görüşlerine ilişkin betimsel istatistikler

2. Grafik okuryazarlığının önemi	f
2.1. Kalıcı öğrenmeyi sağlama	15
2.2. İlgi-motivasyon sağlama	11
2.3. Analiz ve yorumlama becerisi kazandırma	4
2.4. Diğer derslere etki etme	3
2.5. Çok boyutlu düşünme becerisi kazandırma	2

Tablo 2 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin ders kitabı içeriğinin yetersizliği, öğrenci tutumları-ön yargıları, öğretim programındaki eksiklikler, öğretmen etkisi olduğu görülmektedir. Bu güçlükler içerisinde en sık ifade edileni ders kitabı içeriğinin yetersizliğidir. Öğretmenlerin sıklıkla ifade ettikleri bir diğer görüş ise öğrenci tutumları-ön yargılarıdır. Öğretmenlerin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerle ilişkin görüşlerine göre bazı örnek ifadeler şöyledir:

Ö 7- Sosyal bilgiler öğretim programında grafik okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasının yeterince yer almadığını düşünüyorum.

Ö 16- Öğretmenlerin grafiklerin derste nasıl etkili kullanılacağı konusunda eksikleri olduğunu düşünüyorum. Bence öğretmenler derste kullanacakları grafikleri kendileri önceden hazırlamalıdır.

Ö 24- Öğrenciler grafiklere karşı olumsuz tutumlara sahiptir. ‘‘Grafiklerin sosyal bilgiler dersinde ne işi var? Grafikler matematik ve fen bilimlerinde olur’’ gibi ön yargıları grafiklerin öğretimini zorlaştırmaktadır.

Ö 27- Sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediğimde içeriklerde yeterli miktarda grafik olmadığını görüyorum. Örneğin, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı bu açıdan çok zayıf. Neredeyse hiç grafik yok.

Grafik Okuryazarlığı Becerisi Kazandırmada Karşılaşılan Güçlükler

Grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlükler teması kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre oluşan alt temalar tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlükler kapsamındaki görüşlerine ilişkin betimsel istatistikler

3. Grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlükler	f
3.1. Ders kitabı içeriğinin yetersizliği	24
3.2. Öğrenci tutumları-ön yargıları	13
3.3. Öğretim programındaki eksiklikler	5
3.4. Öğretmen etkisi	2

Tablo 3 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin ders kitabı içeriğinin yetersizliği, öğrenci tutumları-ön yargıları, öğretim programındaki eksiklikler, öğretmen etkisi olduğu görülmektedir. Bu güçlükler içerisinde en sık ifade edileni ders kitabı içeriğinin yetersizliğidir. Öğretmenlerin sıklıkla ifade ettikleri bir diğer görüş ise öğrenci tutumları-ön yargılarıdır. Öğretmenlerin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerle ilişkin görüşlerine göre bazı örnek ifadeler şöyledir:

Ö 7- Sosyal bilgiler öğretim programında grafik okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasının yeterince yer almadığını düşünüyorum.

Ö 16- Öğretmenlerin grafiklerin derste nasıl etkili kullanılacağı konusunda eksikleri olduğunu düşünüyorum. Bence öğretmenler derste kullanacakları grafikleri kendileri önceden hazırlamalıdır.

Ö 24- Öğrenciler grafiklere karşı olumsuz tutumlara sahiptir. ‘‘Grafiklerin sosyal bilgiler dersinde ne işi var? Grafikler matematik ve fen bilimlerinde olur’’ gibi ön yargıları grafiklerin öğretimini zorlaştırmaktadır.

Ö 27- Sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediğimde içeriklerde yeterli miktarda grafik olmadığını görüyorum. Örneğin, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı bu açıdan çok zayıf. Neredeyse hiç grafik yok.

Grafik Okuryazarlığı Becerisi Kazandırmada Karşılaşılan Güçlüklerin Giderilme Yöntemleri

Grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemleri teması kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre oluşan alt temalar tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlerin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemleri kapsamındaki görüşlerine ilişkin betimsel istatistikler

Grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemleri	f
4.1. Ders kitabı içeriğini zenginleştirme	24
4.2. Öğretim programını düzenleme	6
4.3. Öğretmen katkısı	4
4.4. Diğer zümrelerle iş birliği yapma	4
4.5. Seçmeli ders olarak belirleme	2

Tablo 4 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemlerine dair görüşlerinin ders kitabı içeriğini zenginleştirme, öğretmen katkısı, öğretim programını düzenleme, diğer zümrelerle iş birliği yapma, seçmeli ders olarak belirleme olarak ifade edildiği görülmektedir. Bunların içerisinde sıklıkla ifade edilen görüş ders kitabı içeriğini zenginleştirme olmuştur. Öğretmenlerin grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemlerine ilişkin görüşlerine göre bazı örnek ifadeler şöyledir:

Ö 2- Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinde daha fazla grafiğe yer verilmelidir.

Ö 9- Grafiklerle ilgili kazanımlara daha çok yer verilmesi gereklidir. Sosyal bilgiler dersindeki birçok konuda grafikler kullanılabilir. Sadece belli ünitelerde yer alan grafiklerle ilgili kazanımlar yetersiz kalıyor.

Ö 18- Grafiklerin yer aldığı diğer dersler matematik ve fen bilimleri zümre öğretmenleriyle yardımlaşılmalıdır. Bu durumun sosyal bilgiler dersinde grafiklerin öğretilmesine olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Ö 23- Bu konuda en büyük görev sosyal bilgiler öğretmenlerine düşmektedir. Öğretmen grafikleri öğretirken çeşitli yöntem ve teknikleri kullanarak öğrencileri motive edebilir.

Ö 29- Grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmanın en etkili yolu grafiklerin öğretimini içeren (zeka oyunları gibi) bir seçmeli dersin belirlenmesidir. Bu seçmeli ders herhangi bir sınıf seviyesinde bir defaya mahsus verilebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye’de 2018 yılında uygulanmaya başlanan sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde programın temel amaçlarına bağlı olarak becerilerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Programda yer alan temel beceriler, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ)’ne göre belirlenmiştir. TYÇ’de hayat boyu öğrenme kapsamında her bireyin kazanması beklenen 8 adet anahtar yeterlilik bulunmaktadır. Bu yetkinlikler, ana dilde iletişim, yabancı dilde iletişim, matematiksel yetkinlik ve fen ve teknolojiye yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlık ile ilgili yetkinlik, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifadedir (MEB, 2018). Bu anahtar yetkinlikler temel alınarak belirlenen 27 adet beceri bulunmaktadır. Bu becerilerden 7 adeti okuryazarlık olarak adlandırılmıştır. Grafik okuryazarlığı ise programda “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerisi olarak yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığını genel olarak grafikleri tanıma şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Grafik okuryazarlığını grafik çizme ve yorumlama becerisi olarak ifade edenlerin oranı diğerlerine göre daha azdır. Okuryazarlık, yaşam boyu süren, dinamik, okumanın yanı sıra kazanılan ve beceriyi yaşama etkin olarak geçirmeyi de içeren bir kavramdır (Yılmaz, 1989). Buna göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin grafik okuryazarlığını tanımlarken klasik okuryazarlık tanımını bile tam olarak içermeyen görüşler ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir başka bulgu ise sosyal bilgiler öğretim programında yer almasına rağmen grafik okuryazarlığını beceri olarak tanımlayanların düşük oranda oluşudur. Bu durum sosyal bilgiler öğretim programında “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerisi olarak yer alan grafik okuryazarlığının öğretmenler tarafından bir okuryazarlık olarak algılanmadığını göstermektedir. Grafik okuryazarlığı ile ilgili olarak yapılan bazı çalışmalarda da (Braden & Baca, 1991; Alpan, 2008; Galesic & Retamero, 2011) grafik okuryazarlığının son yıllara kadar bağımsız bir okuryazarlık alanı olarak algılanmadığı ve görsel okuryazarlığın geniş kapsamı içerisinde değerlendirildiği görülmektedir.

Grafik okuryazarlığının önemine ilişkin bulgularda sosyal bilgiler öğretmenlerinin genel olarak öğrenmede kalıcılık sağladığı ve derse karşı ilgi ve motivasyonu artırdığı için grafik okuryazarlığını önemli bulduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Yapılan araştırmalar da (Magnuson, 1938; Davis, 1968; Cross, 1984; Coulter & diğ., 1988; Duplass,

1996; Crowe, 2010; Murphy, 2012) grafik okuryazarlığını sosyal bilgiler öğretiminde olumlu etki sağladığını göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada karşılaşılan güçlükler ilişkin elde edilen bulgularda sıklıkla ifade edilen güçlük kaynakları sosyal bilgiler ders kitaplarının grafik içeriği açısından yeterli olmaması ve öğrencilerin grafiklere karşı olumsuz tutum ve ön yargılara sahip olması olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalarda (Bell & Janvier, 1981; Leinhardt & diğ., 1990; Monk, 1992; Janvier, 1998; Roth & Bowen, 2001; Capraro & diğ., 2005) araştırma sonuçlarına benzer şekilde, grafik okuryazarlığı becerisi kazandırmada sıklıkla karşılaşılan güçlüklerden birinin öğrencilerden kaynaklanan güçlükler olduğu sonucu görülmektedir. Öğrencilerin grafikleri resim olarak algılaması, grafiklerle ilgili çeşitli kavram yanlışları ve ön yargılar, temel yeterlilik düzeylerinin eksik olması bu güçlüklerden öne çıkanlardır.

Araştırma sonuçlarına göre grafik okuryazarlığı kazandırmada karşılaşılan güçlüklerin giderilme yöntemlerinde sıklıkla ifade edilen görüşün ders kitapları içeriğinde grafiklerin daha fazla yer alması olduğu görülmektedir. Buna göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğindeki grafiklerin oranını yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalarda (Öztürk & Öğreten, 2017; Aydemir & Adamaz, 2017) sosyal bilgiler ders kitaplarının beceri öğretimi açısından içerik olarak yetersiz olduğunun tespit edildiği görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretiminde grafik okuryazarlığının öğretmen görüşlerine göre incelendiği bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki öneriler getirilmektedir:

1. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ‘‘tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi’’ grafik okuryazarlığı olarak güncellenebilir.
2. Sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde grafiklere daha fazla yer verilebilir.
3. Öğrencilerin grafiklerle ilgili öğrenme güçlüklerini gidermeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 74-102.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Aydemir, M. & Adamaz, K. (2017). Sosyal bilgiler öğrenci çalışma kitaplarının sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki beceriler açısından incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 3(1), 106-119.
- Bell, A. & Janvier, C. (1981). The interpretation of graphs representing situations. *For the learning of mathematics*, 2(1), 34-42.
- Braden, R. A. & Baca, J. C. (1991). Toward a conceptual map for visual literacy constructs. *Investigating visulliteracy*, 151-162. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED352051.pdf#page=164>.
- Capraro, M. M., Kulm, G. & Capraro, R. M. (2005). Middle grades: Misconceptions in statistical thinking. *School Science and Mathematics*, 105(4), 165-174.
- Coulter, A. M., Fuller, M. J., Nickeli, P., Schoenike, P., Todorov, K. R. & Wilman, F. (1988). *Teaching with current comparative data, graphs, and maps*. Mass: World Eagle. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED331746.pdf>
- Cross, L. (1984). *An investigation of the effectiveness of charts and graphs as a means of studying social studies content* (Doctoral dissertation). <http://www.proquest.com/products-services/dissertations/>
- Crowe, A. R. (2010). ‘‘What's math got to do with it?’’: Numeracy and social studies education. *The Social Studies*, 101(3), 105-110.
- Davis, O. L. (1968). *Effectiveness of using graphic illustrations with social studies textual materials* (Final Report). <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED027608.pdf>
- Davison, B. K. (2013). *Universal graph literacy: understanding how blind and low vision students can satisfy the common core standards with accessible auditory graphs* (PhD thesis). <https://smartech.gatech.edu/handle/1853/47621>
- Dinçer, M. (2003). Eğitimin toplumsal değişme sürecindeki gücü. *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1).
- Duplass, J. A. (1996). Charts, tables, graphs, and diagrams: An approach for social studies teachers. *The Social Studies*, 87(1), 32-38.

- Durand, M. A., Yen, R. W., O'Malley, J., Elwyn, G. & Mancini, J. (2020). Graph literacy matters: Examining the association between graph literacy, health literacy, and numeracy in a Medicaid eligible population. *PLoS one*, 15(11), e0241844.
- Fry, E. (1981). A taxonomy of graphs. *Journal of Reading*, 389-390.
- Galesic, M. & Garcia-Retamero, R. (2011). Graph literacy: A cross-cultural comparison. *Medical Decision Making*, 31(3), 444-457.
- Gee, J. P. (2000). Teenagers in new times: A new literacy studies perspective. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 43(5), 412-420.
- Janvier, C. (1998). The notion of chronicle as an epistemological obstacle to the concept of function. *The Journal of Mathematical Behavior*, 17(1), 79-103.
- Kaleli Yılmaz, G. (2014). Durum çalışması. *Metin, M.(Edt.), Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*, 261-285.
- Leinhardt, G., Zaslavsky, O. & Stein, M. K. (1990). Functions, graphs, and graphing: Tasks, learning, and teaching. *Review of educational research*, 60(1), 1-64.
- Magnuson, K. C. (1938). *Graphs and tables in social science textbooks* (PhD Thesis). <https://www.proquest.com/products-services/dissertations/>.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Sosyal Bilgiler 6 öğretmen kılavuz kitabı*. MEB, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 4,5,6, ve 7. Sınıflar*. MEB, Ankara.
- Monk, S. (1992). Students' understanding of a function given by a physical model. *The concept of function: Aspects of epistemology and pedagogy*, 25, 175-194.
- Murphy, D.D. (2012). *A study of none tex elements in Texas state approved social studies textbooks, grade 1 through grade 5* (PhD Thesis). <https://www.proquest.com/products-services/dissertations/>.
- Nolan, S. A. & Heinzen, T. E. (2009). Graphing literacy in the psychology major. *APS Observer*, 22(7). <https://www.psychologicalscience.org/observer/graphing-literacy-in-the-psychology-major?es=true>
- Okan, Y., Galesic, M. & Garcia-Retamero, R. (2016). How people with low and high graph literacy process health graphs: Evidence from eye-tracking. *Journal of Behavioral Decision Making*, 29(2-3), 271-294.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 101-121.
- Öztürk, T. & Öğreten, A. (2017). 2005 yılı sosyal bilgiler öğretim programındaki becerileri kazandırmada ders kitaplarının yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(2), 234-259.
- Roth, W. M. & Bowen, G. M. (2001). Professionals read graphs: A semiotic analysis. *Journal for Research in mathematics Education*, 159-194.
- Sert, I. İ. (2008), Bilgi okuryazarlığı penceresinden Türkiye gerçeklerine bir bakış [PPT]. 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://slideplayer.biz.tr/amp/2002576/>
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, B. (1989). Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı üzerine. *Türk Kütüphaneciliği*, 3(1), 48-53.
- Zucker, A., Staudt, C. & Tinker, R. (2015). Teaching graph literacy across the curriculum. *Science Scope*, 38(6), 19-24.